Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej, 57
Warszawa 2022
Article No. 2610

Citation:

Максимчук, В. (2022). Українська футбольна фразеологія: Семантичний аспект. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, *57*, Article 2610. https://doi.org/10.11649/sfps.2610

Maksymchuk, V. (2022). Ukraïns'ka futbol'na frazeolohiia: Semantychnyĭ aspekt. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, *57*, Article 2610. https://doi.org/10.11649/sfps.2610

DOI: 10.11649/sfps.2610

Віталій Максимчук
(Національний університет «Острозька академія», Острог)

Українська футбольна фразеологія: семантичний аспект

На початку третього тисячоліття все більше науковців звертаються до вивчення фразеології спорту (О. В. Савченко, А. Г. Кошик, І. І. Кравцова, О. О. Казеннова, О. І. Северська та ін.). При цьому О. В. Савченко зауважує, що «фразеологічна потенційність» певного виду спорту залежить від таких чинників: 1) рівень видовищності, популярності; 2) кількість учасників, залучених у змагальний процес, і техніко-тактичних дій, які вони виконують; 3) ступінь прозорості, відкритість і доступність певного виду спорту (Савченко, 2015, с. 33). На думку В. Хлебди, ядро фразеологічного «поля спортивності» сформували три гри з м'ячем (футбол, баскетбол і волейбол), а також частково легка атлетика, бокс і теніс (Хлебда, 2005, с. 91).

У зв'язку з глобальною популярністю футболу як спорту №1 (понад 4 млрд прихильників у світі) (SportyTell Editors, 2021) й активним розвитком його лексикону впродовж останніх десятиріч зросла кількість наукових праць, присвячених футбольному дискурсу загалом і фразеології зокрема.

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 3.0 PL License (creativecommons.org/licenses/by/3.0/pl/), which permits redistribution, commercial and non-commercial, provided that the article is properly cited. © The Author(s) 2022.
Publisher: Institute of Slavic Studies, Polish Academy of Sciences
[Wydawca: Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk]

Приміром, О. О. Шарикіна описала ідіоми та фразеологічні сполучення, що побутували в дискурсі футбольної преси протягом 1950–2000 років – періоду розквіту та становлення «футбольної» фразеології спортивних газет (Шарыкина, 2012). Л. Прекслер проаналізував фразеологізми в мовленні гравців, тренерів і вболівальників аматорських футбольних клубів Устецького краю (Чеська Республіка) – ФК «Пржестанов», ФС «Стржеков», ФС «Свадов-Ольшинки», а також суддів (Prexler, 2008). О. О. Казеннова дослідила загальномовні фразеологічні одиниці, уживані у футбольному дискурсі (Казеннова, 2008). Ж. Фінк, вивчаючи російську та хорватську фразеологію, запропонувала класифікацію фразеологізмів, що ввійшли з царини спорту до загальномовного фонду: а) загальна група фразеологічних одиниць, що не стосуються певного виду спорту; б) фразеологізми, що стосуються декількох видів спорту, напр., ігор із м'ячем або видів боротьби; в) фразеологізми, що належать до певного виду спорту, зокрема футболу (Fink, 2002, сс. 124–125).

Ґрунтовною працею з погляду футбольної фразеології стала дисертація С. Матуди, у якій дослідниця на основі португальсько-англійського корпусу описала фразеологічні еквіваленти з компонентом *гол* і дійшла висновку, що смислова наповненість футбольних текстів залежить від специфіки культур. Приміром, португаломовні трансляції містять переважно короткий огляд і звертають увагу на результат, натомість англомовні аналізують матчі з великою кількістю деталей, підкреслюючи важливість і гри, і результату, що частково відображено у фразеології (Matuda, 2011, сс. 273–274).

У сучасній україністиці питання футбольної фразеології фактично залишилося поза увагою дослідників спортивного дискурсу (І. Процик, Ю. Струганця, Ю. Рисіч та ін.). У дисертації І. Процик, присвяченій футбольній лексиці у формальному й неформальному дискурсах, виокремлено футбольні жаргонні фразеологізми, що побутували в першій половині XX століття, як-от: *«самовбивчі» ворота, «бетонний» заложник, зелена трибуна* та ін. (Процик, 2020, с. 254). О. А. Стишов, аналізуючи жаргонну фразеологію спорту в мас-медійному дискурсі, указує на проблемність її тематичного групування, оскільки специфіка значення спортивних фразеологізмів «нерідко складна для тлумачення через свою місткість і наявність, окрім основного значення, додаткових відтінків та фонових особливостей» (Стишов, 2017, с. 121). Окремі аспекти функціювання футбольної фразеології висвітлено в одній із наших статей (Максимчук, 2017).

Зважаючи на новизну і перспективність вивчення сталих висловів конкретного дискурсу (Шарыкина, 2012, с. 90), для створення максимально об'єктивної картини української спортивної фразеології вважаємо доречним проаналізувати футбольні фразеологізми (далі – ФФ) як специфічні виразники мовлення футбольної лінгвоспільноти. Джерельною базою дослідження слугували фразеологізми, засвідчені на офіційних і неофіційних вебсайтах футбольних клубів і асоціацій, а також у новинних репортажах і текстових трансляціях матчів. На основі цього матеріалу під нашим керівництвом укладено *Словник футбольних фразеологізмів* (Острог, 2020), у якому вміщено понад 160 реєстрових слів (Максимчук, 2020).

Футбольний фразеологізм тлумачимо як фразеологічну одиницю, якій притаманні такі ознаки: а) виникнення в царині футболу або набуття в ній нової семантики; б) цілісність значення, яке тісно пов'язане з футбольними ситуаціями; в) відтворюваність у футбольному дискурсі для вторинної номінації певних дій, процесів, явищ; г) відносна постійність компонентного складу та структури (з допущенням варіантності); ґ) експресивність. Звісно, що у футбольному дискурсі побутують узуальні фразеологічні одиниці (напр., *Але в останніх кількох матчах відчувалося, що він* ***був не у своїй тарілці*** (ua.tribuna.com, 19.10.2013); […] *ми повинні показати хороший футбол, і не дати суперникy* ***розправити крила*** (fcdynamo.info, 10.10.2013); *Одразу* ***впадає у вічі*** *нестача тренувального процесу і те, що Гомес ще не повністю вписався у команду* (football24.ua, 17.08.2015) та ін.), однак таке вживання не призводить до переведення узуальної одиниці в розряд футбольного фразеологізму, а слугує лише для експресивізації висловлювання.

О. В. Савченко, аналізуючи російську спортивну фразеологію, виокремив семантико-функційні («термінологічні фразеологізми», які позначають спортивні реалії, елементи гри, ігрові дії, положення регламенту) та стилістико-функційні (жаргонні, розмовно-експресивні фразеологічні одиниці «мови спорту», які експресивними засобами позначають певні спортивні поняття, різні реалії професійної діяльності спортсменів) фразеологізми (Савченко, 2015, с. 34). Ми згідні з думкою дослідника, що віднесення фразеологізмів до тієї чи тієї групи цілком умовне й залежить від ситуації, контексту чи сфери вживання (Савченко, 2015, с. 35). Окрім того, відсутність спеціальних лексикографічних праць унеможливлює об'єктивне тлумачення ФФ, з'ясування їх початкової форми.

Тому, зважаючи на експресивність фразеологізму як його потенційну ознаку, звернемо увагу на семантичні особливості ФФ, визначимо їх місце у футбольному дискурсі.

Футбольна фразеологія безпосередньо функціює в професійній комунікації гравців, тренерів і регулярно поповнюється новими одиницями завдяки мас-медіа, зокрема інтернет-виданням, спільнотам уболівальників у соцмережах. ФФ здебільшого відображають ситуації, що відбуваються під час матчів, зрідка стосуються ширшого футбольного контексту. У сучасному інтернет-дискурсі виокремлюємо фразеологічні одиниці, що позначають: а) командні дії; б) групові (комбінаційні) дії; в) індивідуальні дії гравців; г) дії суддівського корпусу; ґ) результат матчу тощо (див. рис. 1).

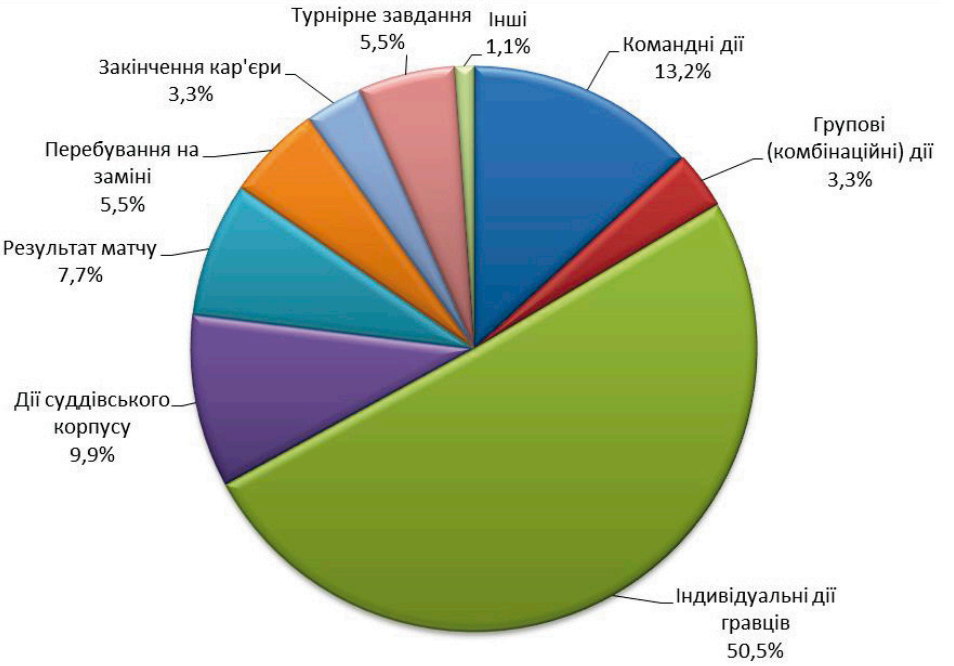

Рис. 1. Семантика футбольних фразеологізмів, %

Індивідуальні дії гравців. Як-бачимо з рис. 1, більше половини (50,5%) від генеральної сукупності одиниць становлять ФФ, які вказують на індивідуальні (техніко-тактичні) дії польових гравців і воротаря, що підтверджує важливість кожного епізоду для розуміння цілісної кар-

тини матчу. У футбольній фразеології віддзеркалено такі конкретні дії польових гравців, як:

а) обігрування суперника в єдиноборствах – *переграти на першому (другому) поверсі, виграти (програти) повітря, обіграти на носовій хустинці*: *Після подачі зі штрафного Еллінгсен **виграв повітря** в гравців Ференцвароша й головою відправив м'яч у кут воріт – 3:2* (footballhub.com.ua, 24.09.2020); […] ***на «носовій хустинці»** Марлос може **обіграти** відразу декількох суперників, а потім пробити* (ua-football.com, 26.12.2017);

б) прийом м'яча – *прийняти на груди, обробити м'яч*: *Форвард **прийняв на груди** пас від Сарабії* […] (football24.ua, 03.05.2014);

в) виконання передач – загострювальних (*підносити снаряди*) і невдалих (*обрізати команду*): *Хуан заробив пенальті та реалізував його – Погба **підніс снаряд*** (ua-football.com, 31.07.2020); *Гармаш за пару хвилин вже двічі **обрізав команду**, потрібно зібратись Денису* (1927.kiev.ua, 14.09.2017);

г) удари в напрямку воріт – *стріляти (бити) по горобцях, сколихнути сітку воріт, розрядити (зарядити) гарматy, перевірити на міцність ворота, пробити з точки, прикластися до м'яча*: *Аруна ударом зі штрафного з 30-ти метрів **запустив м'яч по горобцях*** (football24.ua, 18.08.2011); *Ще декілька разів гості **перевірили на міцність каркас воріт** команди із Козина* (fcvolyn.net, 09.02.2014);

ґ) удари вгору – *запалити свічку*: *Шовковський **запалив свічку** над полем – іде боротьба* (1927.kiev.ua, 23.07.2016);

д) перехоплення, відбір м'яча – *стелитися в підкаті, обікрасти суперника, читати гру (епізод, передачу), зняти м'яч із ноги (голови)*: *Фабрегас в центрі поля **обікрав суперника** і миттєво віддав передачу на Мората* (footballhub.com.ua, 04.01.2018); *Спершу захисники **зняли м'яч з ноги** українця, нейтралізувавши скидку Ісака* (football24.ua, 20.01.2018).

Значну кількість синонімних фразеологізмів містить підгрупа зі значенням 'забити гол', які можуть указувати на будь-який гол загалом (напр., *сколихнути сітку воріт, розпечатати ворота, послати (покласти) м'яч у ворота, розписатися у воротах, запалити своє ім'я на табло*: *Українці першими **розпечатали ворота** суперників* (football24.ua, 13.07.2014); *Руслан, уникнувши офсайду, обіграв Литвиненка і **послав м'яч у порожні ворота*** (ffu.org.ua, 05.09.2016); *Гол їх прийшов дуже*

швидко і вже на п'ятій хвилині Сорокіну вдалося ***запалити своє ім'я на табло*** (ua-football.com, 26.09.2020)) або мати уточнювальну семантику, зокрема: а) «забити останній гол у матчі»: *поставити переможну крапку*; б) «забити гол навісною траєкторією, зазвичай перекинувши м'яч через воротаря»: *закинути (відправити) м'яч за комірець, запустити парашут, запустити метелика*; в) «забити гол у верхній кут воріт»: *влучити в дев'ятку, покласти м'яч у дев'ятку, зняти павутину з воріт*; г) «забити гол після націленої передачі партнера»: *замкнути (простріл, пас, подачу, штангу)*; ґ) «забити гол сильним ударом по м'ячу»: *розрядити (зарядити) гармату*, *розстріляти ворота (воротаря)*; д) «забити гол наприкінці першого тайму»: *забити гол у роздягальню*; е) «забити гол із пенальті»: *забити з точки*. Така семантична розгалуженість ФФ засвідчує цінність гола у футбольному матчі й експресивізує пристрасті й емоції, які наповнюють уболівальників.

Незначною кількістю одиниць репрезентовані ФФ, що позначають індивідуальні дії воротаря, як-от: «пропустити гол» – *піймати (зловити, пускати) метелика, перервати суху серію, виймати м'яча із сітки (з воріт)*: *Вже дуже часто «супернадійний» Сімен став* ***пускати «метеликів»!*** (football.hiblogger.net, 01.04.2008); *Не встигли господарі схаменутися, як їм знову довелося* ***виймати м'яча з сітки*** (fcdynamo.kiev.ua, 26.04.2018); «зіграти за межами воротарського майданчика» – *зіграти на виході*: *Знову Ісмаїлі на фланзі загострив, низом прострілив – голкіпер Манчестер Сіті* ***зіграв на виході*** (champion.com.ua, 06.12.2017) та ін. Це пов'язуємо з тим, що для футбольної лінгвоспільноти більший ефект мають техніко-тактичні дії польових гравців, які призводять до взяття воріт, ніж учинки воротаря. За понад 60 років найпрестижнішу у світі футбольну нагороду «Золотий м'яч» лише один раз отримав воротар (Лев Яшин, 1963 р.), у всіх інших випадках вона діставалася польовим гравцям.

Прикметно, що деякі фразеологізми цієї групи залежно від описуваної ситуації та контекстного оточення можуть набувати різних семантичних відтінків, тобто ставати багатозначними, напр.: 1) *сколихнути сітку воріт* – а) «ударити в напрямку воріт»: *А ще через декілька хвилин Коста в ході реактивної контратаки вивів Азара на ударну позицію, але той* ***сколихнув сітку*** *лише із зовнішнього боку* (football24.ua, 30.04.2017); б) «забити гол»: *Господарі тричі* ***сколихнули сітку воріт*** *суперників після 70 хвилини* (football24.ua, 12.10.2016); 2) *розрядити гармату* – а) «ударити в напрямку воріт»: *По перерві Роман [Карасюк] ще раз* ***розрядив гармату,***

але влучити у площину не зумів (football24.ua, 27.11.2017); б) «забити гол»: ***Розрядив гармату****. Ефектний гол Марсело у ворота Японії* (ua-football.com, 10.11.2017); 3) *запустити метелика* – а) «забити гол» (про польового гравця): *«Верес» спробував відповісти ударом Капарроса з розвороту, а Палагнюк хотів* ***запустити*** *П'ятову* ***«метелика»*** (ua-football.com, 29.11.2017); б) «пропустити гол» (про воротаря): *Вітя Банников міг зіграти гарно, але міг* ***запустити «метелика»****, а Рудаков завжди виглядав бездоганно* (football24.ua, 28.06.2017); 4) *перервати суху серію* – а) «уперше за тривалий час забити гол»: *Коноплянка* ***перервав суху серію*** *в «Шальке» на 699-й хвилині* (1927.kiev.ua, 20.11.2017); б) «уперше за тривалий час пропустити гол»: *Водночас кияни* ***перервали «суху» серію*** *своїх воротарів, яка тривала 571 хвилину* (ua-football.com, 21.04.2015) тощо. В останніх прикладах спостерігаємо енантіосемію, коли той самий фразеологізм у контексті набуває протилежного значення.

У зв'язку з тим, що футбольний матч має характер боротьби, результат якої залежить від кількості забитих / пропущених м'ячів, фразеологія цієї групи містить у своєму складі військову лексику, як-от: *підносити (подавати) снаряди, розрядити (зарядити) гармату, замкнути простріл, розстріляти ворота (воротаря)* тощо. Такі висловлювання експресивізують висловлювання, надають йому військового забарвлення та спрямовані на читача, глибоко обізнаного з футбольним дискурсом, пор.: *Але Марек не просто* ***підносив снаряди*** *– він ще й* ***розстрілював ворота*** *суперника* (footballua.tv, 15.06.2016).

Щоб надати тексту динамічності, образно передати всі важливі для вболівальника деталі матчу й водночас підкреслити ефективність індивідуальних дій гравця в певному епізоді, у футбольному дискурсі використовують фразеологічні контамінації, у яких поєднано декілька ФФ, як-от: а) *сколихнути сітку воріт + влучити в дев'ятку*: […] *Поль [Погба] шикарним ударом з-за меж штрафного майданчика* ***сколихнув сітку в дальній «дев'ятці» воріт*** *суперника* (football24.ua, 20.10.2016); б) *послати м'яч у ворота + запустити парашут*: […] *наш форвард, наважився на удар, так званими, «боковими ножицями» й* ***послав м'яч «парашутом»*** *точно* ***у дальній кут воріт*** *– 3:1* (fctarasivka.com.ua, 09.10.2017); в) *запустити парашут + закинути за комірець*: […] *форвард «Барси»* ***запустив парашут за комірець*** *воротарю* (ua-gol.com, 05.03.2014); г) *розстріляти воротаря + переграти на другому поверсі*: […] *а центр захисту двічі провалився, дозволивши* ***розстріляти Міньоле з другого***

поверху (football24.ua, 04.01.2016); ґ) *розстріляти ворота + зняти павутину з воріт + влучити в дев'ятку*: *Після того, як топ-снайпер «чім бом бом» Бурак Їлмаз **розстріляв павутину в дев'ятці воріт** клубу третього за силою дивізіону Англії, 26-річному воротареві останнього дісталось від розлюченого Алана Шихана* (football24.ua, 17.07.2013) та ін. Такі сталі сполуки підсилюють стилістичний ефект висловлювання й для повного розуміння змісту вимагають від читача значних футбольних знань.

Групові (комбінаційні) дії. Фразеологізми цієї групи (3,3% від загальної кількості) образно позначають дії, які одночасно виконують декілька футболістів, розігруючи певну комбінацію на полі, напр.: *зіграти в стінку (стіночку)* – «віддати пас партнерові й отримати від нього м'яч в іншій точці»: *На самому початку Сілва **зіграв у стіночку** з де Брюйне і міг забивати, але не влучив у дальній кут* (ua-football.com, 26.12.2015); *плести мережива* – «розігрувати багатоходові атакувальні комбінації»: *Забитий гол окрилив господарів поля і вони взялися **плести мережива** своїх атак поблизу воріт Паделлі* (ua-football.com, 12.03.2015); *узяти в коробочку* – «щільно опікати футболіста з обох боків, блокуючи йому рух до воріт (часто з порушенням правил)»: *Каменюка та Микицей **взяли в «коробочку»** Мазілу* […] (football24.ua, 18.07.2010); *Але чому за п'ять хвилин, коли в карному майданчику Срна та Гречишкін **узяли в «коробочку»** Беланду, арбітр промовчав?* (fcdynamo.kiev.ua, 06.08.2020). Семантика таких номінацій образно віддзеркалює взаємодію на футбольному полі між партнерами по команді.

Командні дії. Група фразеологізмів на позначення командних дій містить незначну кількість одиниць (13,2%). Залежно від тактики тренера на матч вони можуть означати:

а) атакувальні тактичні дії: *грати в одні ворота, брати ворота штурмом (в облогу), обстукати каркас воріт, висіти на воротах*, пор.: *Хлопці повністю виконали те, про що ми домовлялися, створили достатньо багато гольових моментів, **обстукали каркас воріт**, але не забили* (champion.com.ua, 25.09.2016); *Другий тайм гості просто **висіли на воротах*** (football24.ua, 17.04.2015);

б) захисні тактичні дії: *тягнути час, сушити гру (матч), ставити (паркувати) автобус, грати пішки, грати на відбій*, напр.: *Фергюсон: **Сушити гру**, як це робить Сіті, не в нашому стилі* (footballix.com, 09.05.2012); *А тернополяни, остерігаючись помилок у захисті, часто*

грали на відбій (sports.te.ua, 06.08.2012). Зазначимо, що авторство фразеологізму *паркувати автобус* приписують португальському тренерові Ж. Моуринью (Савченко, 2014, с. 223), який 2004 року використав слово *автобус* для опису тактики гри своєї команди «Порту». Завдяки мас-медіа цей вислів потрапив до багатьох європейських мов, зокрема, англійської: *Everton must* ***«park the bus»*** *if they are to avoid defeat against Liverpool on Sunday* (skysports.com, 07.12.2017); французької: *Guingamp a* ***garé le bus*** *et ça a tenu* (foot01.com, 19.05.2016); української: *Схема гри в обороні не має значення, і ми не збираємося* ***паркувати автобус*** *біля своїх воріт* (futbol.co.ua, 05.05.2015); польської: *Mourinho* ***«zaparkował autobus»*** *jeszcze przed meczem* (tvn24.pl, 18.02.2015); чеської: *City se vysmáli United:* ***Zaparkujte autobus****! Mourinho pak neslavil* (isport.blesk.cz, 18.12.2017); болгарської: *Арсенал* ***паркира автобуса*** *и си тръгна с ценна точка от «Олд Трафорд»* (topsport.bg, 19.11.2016) та ін., а в українсько-, російсько- й азербайджанськомовному сегменті «Вікіпедії» з'явилися окремі статті, де *автобус* (*паркування автобуса*) розтлумачено як надобережну оборонну тактику, що «полягає у використанні майже всіх польових гравців на своїй половині поля, перепасовуванні між ними й відсутності як такої атакувальної гри, що дає змогу забити гол тільки в разі контратаки або рідкісної атаки» («Автобус (футбольна тактика)», 2021).

Ще одну підгрупу становлять ФФ, які вказують на тактичні дії нечесної гри команди й здебільшого мають розмовний відтінок, пор.: *Подейкують, що гравці навмисне* ***«сплавляли» тренера*** *і в Дублянах святкували вдало завершену операцію* (football24.ua, 02.08.2012); *Складається враження, ніби* ***катали «договірняк»****, – зазначив Дзяблюк* (football-ukraine.com, 11.12.2015) тощо. Зрідка нечесна гра може стосуватися окремого футболіста, напр., *малювати пенальті* – «симулювати порушення правил у штрафному майданчику»: *Смірнов взявся* ***малювати пенальті*** *після єдиноборства із Міхою* […] (fcvolyn.net, 27.08.2016).

Перебування на заміні. Цю групу репрезентують синонімні фразеологічні одиниці (5,5% від загальної кількості), які вказують на те, що футболіст не потрапляє до основного складу своєї команди – *сидіти на лаві запасних, гріти (полірувати) лаву запасних, гріти банку*: *Чудовий аргентинський форвард Мауро Боселлі продовжує* ***сидіти на лаві запасних*** *«Латікс»* (football24.ua, 03.01.2011); *Ярмоленко* ***гріє банку*** *у Боруссії*

[…] (footballua.tv, 23.10.2017). Інколи для експресивізації висловлювання автори поєднують узуальний і футбольний фразеологізм в одну семантично містку одиницю, напр., *Десять зірок футболу, які з цього сезону* ***протирають штани на лаві запасних*** (football24.ua, 07.10.2014).

Дії суддівського корпусу. Окрему групу ФФ (9,9%) становлять одиниці, що позначають дії суддівського корпусу. З-поміж них доречно виокремити номінації, які описують учинки:

1) головного судді: а) *нагородити гірчичником, показати гірчичник, посадити на жовту картку, запалити жовте світло* – «попередити футболіста за порушення правил»: *Швецов* ***показав «гірчичник»*** *Ярмоленку на 50-й хвилині матчу за симуляцію* […] (football.poltava.ua, 21.04.2015); б) *запалити червоне світло* – «показати червону картку; вилучити футболіста з поля»: *Арбітр вирішив* ***запалити червоне світло*** *перед захисником «Металіста»* (football24.ua, 07.03.2015). Зазначимо, що в хокейному дискурсі фразеологізм *запалити червоне світло* має інше значення – «забити шайбу», пор.: […] *але перевага в класі дозволила йому ще двічі* ***«запалити червоне світло»*** *за воротами Валерія Кукоби* (hockey.volyn.net, 19.02.2016); в) *показати на точку* – «призначити пенальті»: […] *цього разу арбітр без вагань* ***показав на «точку»*** (sports.te.ua, 31.10.2017); г) *судити в одні ворота* – «нечесно судити матч»: *Сьогодні мільйони глядачів побачили, як нас тупо* ***засудили в одні ворота*** (fc-dinamo.kiev.ua, 27.11.2011);
2) бокового судді: *запалити (підняти) прапорець* – «зафіксувати положення поза грою»: *На жаль, цього разу Максим Чос* ***«запалив» прапорець****, хоча Гармаш перебував на одній лінії з захисником* (ua-football.com, 29.10.2015);
3) резервного судді: *запалити табличку* – «показати табличку з доданим часом»: *Резервний арбітр* ***запалює табличку*** *із доданим часом, на якій виростає цифра 5* (football24.ua, 03.01.2011). Одні й ті самі суддівські дії футбольна лінгвоспільнота сприймає неоднаково й відповідно фразеологізми, що їх позначають, для вболівальників команд-суперників мають різне оцінне значення: позитивне або негативне.

Закінчення кар'єри. Цю групу репрезентує одна фразеологічна модель – *повісити N на цвях*. Залежно від значення N ФФ указує на завершення кар'єри: польового гравця (*Кануте* ***повісив бутси на цвях***

у кінці 2013 року як гравець китайського клубу «Пекін Гуоан» (football24.ua, 04.08.2015)); воротаря (*Єжи Дудек* ***повісив рукавиці на цвях*** (ua-gol.com, 23.05.2011)); головного арбітра (*45-річний Нікола Ріццолі* ***повісив свисток на цвях*** (ua-football.com, 04.07.2017)). Науковці стверджують, що ця модель продуктивна у спортивній фразеології загалом (Савченко, 2015, с. 36), де замість N уживають найменування атрибута екіпірування, характерного для певного виду спорту, пор.: *Український хокеїст Сергій Климентьєв* ***повісив ковзани на цвях*** (fakty.ictv.ua, 09.04.2013); *Легендарний боксер* ***«повісив рукавиці на цвях»*** (espreso.tv, 10.04.2016); *30-річна словацька тенісистка* ***повісила ракетку на цвях*** (sport.ua, 12.11.2019) тощо. Це засвідчує активний розвиток українського спортивного дискурсу й указує на поступове формування його різновидів – футбольного, хокейного, тенісного та ін.

Результат матчу. Фразеологізми цієї групи (7,7%) образно описують результат матчу й мають такі значення:

а) «перемогти або зіграти внічию, не пропустивши м'яч у свої ворота» – *залишити ворота сухими (на замку), відіграти (відстояти) на нуль, зіграти всуху*: *Але «Дніпро» зумів не лише* ***залишити власні ворота на замку****, але й забив другий гол у ворота львів'ян* (prosport.tsn.ua, 30.10.2011); *Лунін вчетверте за сезон* ***відстояв на нуль*** *та здійснив суперсейв* (1927.kiev.ua, 23.06.2020);

б) «зіграти внічию» – *розписати мирову, розписати бойову нічию, розійтися миром, зіграти в суху (нічию)*: *Динамо і Зоря* ***розписали мирову*** (champion.com.ua, 12.04.2015); *Збірні Бразилії і Португалії* ***зіграли в «суху» нічию*** *у третьому турі чемпіонату світу з футболу* (prosport.tsn.ua, 25.06.2010);

в) «перемогти в підсумковому (зовсім не вирішальному) матчі після невдалих попередніх ігор» – *гримнути дверима: А от «Ельфсборг» гучно* ***гримнув дверима****, обігравши на виїзді «Стандард»* (football24.ua, 12.12.2013) тощо.

Турнірне завдання. Небагато футбольних фразеологізмів (5,5%) указують на турнірне завдання, яке команда виконала чи намагалася виконати впродовж сезону. Вони мають такі значення, як: а) «вибороти право виступати у найвищій за рангом лізі» – *здобути (повернути) елітну прописку, здобути путівку в елітний дивізіон*: *Тож цього року одна з найбільш титулованих команд першої ліги, схоже, втретє може*

здобути путівку до елітного дивізіону *українського футболу* (fc-ap.com.ua, 26.01.2015); б) «зберегти місце серед учасників турніру» – *зберегти прописку*: *Кривий Ріг* ***зберіг елітну прописку*** (girnyk.com.ua, 25.06.2013); *Австрійці не надто переконливо провели минулу кампанію Ліги націй, але все-таки змогли* ***зберегти прописку*** *в дивізіоні B* […] (ua-football.com, 03.09.2020); в) «намагатися зберегти місце серед учасників турніру» – *боротися за виживання, боротися за збереження прописки: Визначено чотири команди з шести, які будуть* ***боротися за виживання*** *в УПЛ* (ua-football.com, 26.02.2017) та ін. Особливо частотна в структурі цих фразеологізмів лексема *елітний*, яка вказує на найвищий дивізіон у країні й засвідчує, що в сучасному футбольному дискурсі здебільшого описують ігри за участю команд із найвищих ліг, меншою мірою звертаючи увагу на нижчі.

Деякі ФФ семантично й структурно подібні до узуальних одиниць, однак у футбольних текстах вони набувають нового значення, пор.: *висіти на волоску* – «перебувати в дуже непевному, невизначеному, критичному становищі» (Паламарчук, 1993, с. 103) і *висіти на (жовтій) картці* – «бути під загрозою вилучення, дискваліфікації»: *Обоє* ***«висіли» на жовтих картках*** *та у випадку отримання попередження змушені були пропустити Ель Класіко* […] (football24.ua, 06.04.2021).

Отже, українська футбольна фразеологія має неусталений компонентний склад, значну варіативність і різне семантичне наповнення, що часто призводить до трансформації її складників і формування багатозначності. Футбольні фразеологізми зазвичай образно описують індивідуальні дії гравців, команд, суддівського корпусу, меншою мірою вказують на результат матчу чи турнірне завдання команд. Здебільшого правильна інтерпретація аналізованих одиниць вимагає від реципієнта ґрунтовних фонових знань, що свідчить про вузьку професійну спрямованість ФФ і незрозумілість для пересічного читача.

Розвиток футбольного дискурсу загалом і динамічних процесів у його лексико-фразеологічному складі зокрема вимагає укладання різножанрових словників активного типу та створення текстових корпусів, які відкриють нові перспективи лінгвофутболознавчих досліджень. Ґрунтовного аналізу також потребують терміносполуки на зразок *золотий гол, атакувальний тризуб, мертвий м'яч, слизький рахунок* та ін., які різною мірою зазнали фразеологізації і перебувають в активному вжитку футбольної лінгвоспільноти.

Список першоджерел

1927.kiev.ua
champion.com.ua
espreso.tv
fakty.ictv.ua
fc-ap.com.ua
fc-dinamo.kiev.ua
fcdynamo.info
fcdynamo.kiev.ua
fctarasivka.com.ua
fcvolyn.net
ffu.org.ua
foot01.com
football.hiblogger.net
football.poltava.ua
football24.ua
footballhub.com.ua
footballix.com
footballua.tv
football-ukraine.com
futbol.co.ua
girnyk.com.ua
hockey.volyn.net
isport.blesk.cz
prosport.tsn.ua
skysports.com
sport.ua
sports.te.ua
topsport.bg
tvn24.pl
ua.tribuna.com
ua-football.com
ua-gol.com

Бібліографія

Автобус (футбольна тактика). (2021). In *Вікіпедія*. Retrieved May 15, 2021, from https://uk.wikipedia.org/wiki/Автобус_(футбольна_тактика)

Казеннова, О. (2008). «Ворота остались сухими»: Фразеология спортивных репортажей. *Русская речь*, *2008*(2), 60–64.

Максимчук, В. (2017). Трансформації прецедентних висловлювань у сучасному футбольному дискурсі. *Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*, *16*, 367–377. https://doi.org/10.31812/filstd.v16i0.125

Максимчук, В. (Ed.). (2020). *Словник футбольних фразеологізмів*. Національний університет «Острозька академія». Retrieved June 22, 2021, from https://drive.google.com/file/d/1kwgzUYiCGCijfr_e4uwyL4KolNhWmD6R/view

Паламарчук, Л. (Ed.). (1993). *Фразеологічний словник української мови* (Vol. 1). Наукова думка.

Процик, І. (2020). *Футбольна лексика у формальному та неформальному дискурсах* [Post-doctoral dissertation, Волинський національний університет імені Лесі Українки]. Чтиво – електронна бібліотека. https://chtyvo.org.ua/authors/Protsyk_Iryna/Futbolna_leksyka_u_formalnomu_ta_neformalnomu_dyskursakh/

Савченко, А. (2014). Фразеология сферы спорта как пример языковой игры. *Вестник СПбГУ: Сер. 9. Филология. Востоковедение. Журналистика*, *2014*(1), 221–228.

Савченко, А. (2015). «Спортивная фразеология» современного русского языка: Общая характеристика и основные особенности. *Мир русского слова*, *2015*(4), 31–38.

Стишов, О. (2017). Жаргонна фразеологія галузі спорту в мас-медійному дискурсі кінця XX – початку XXI століття. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету ім. І. Огієнка: Філологічні науки*, *43*, 120–124.

Хлебда, В. (2005). Фразеология спортивного происхождения в сегодняшнем польском публичном дискурсе. In M. Jankovičová, J. Mlacek, & J. Skladaná (Eds.), *Frazeologické štúdie IV* (pp. 87–93). Veda.

Шарыкина, О. (2012). Фразеология спортивного публицистического дискурса 1950–2000-х гг. *Русский язык в научном освещении*, *2012*(1(23)), 90–109.

Fink, Ž. (2002). Sport u frazeologiji. In D. Stolac, N. Ivanetić, & B. Prichard (Eds.), *Primijenjena lingvistika u Hrvatskoj – izazovi na početku XXI. stoljeća* (pp. 123–128). Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku.

Matuda, S. (2011). *A fraseologia do futebol: Um estudo bilíngue português-inglês direcionado pelo* corpus [Master's thesis, Universidade de São Paulo]. Biblioteca Digital de Teses e Dissertações da USP. https://www.teses.usp.br/teses/disponiveis/8/8147/tde-31102011-105346/pt-br.php

Prexler, L. (2008). K frazeologii klubů amatérské kopané Ústecka. *Naše řeč*, *91*(3), 135–140.

SportyTell Editors. (2021). *Top-10 most popular sports in the world 2021*. SportyTell. Retrieved May 28, 2021, from https://sportytell.com/sports/most-popular-sports-world

Bibliography (Transliteration)

Avtobus (futbol′na taktyka). (2021). In *Vikipediia*. Retrieved May 15, 2021, from https://uk.wikipedia.org/wiki/Автобус_(футбольна_тактика)

Fink, Ž. (2002). Sport u frazeologiji. In D. Stolac, N. Ivanetić, & B. Prichard (Eds.), *Primijenjena lingvistika u Hrvatskoj – izazovi na početku XXI. stoljeća* (pp. 123–128). Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku.

Kazennova, O. (2008). "Vorota ostalis′ sukhimi": Frazeologiia sportivnykh reportazheĭ. *Russkaia rech′*, *2008*(2), 60–64.

Khlebda, V. (2005). Frazeologiia sportivnogo proiskhozhdeniia v segodniashnem pol′skom publichnom diskurse. In M. Jankovičová, J. Mlacek, & J. Skladaná (Eds.), *Frazeologické štúdie IV* (pp. 87–93). Veda.

Maksymchuk, V. (2017). Transformatsiï pretsedentnykh vyslovliuvan′ u suchasnomu futbol′nomu dyskursi. *Filolohichni studiï: Naukovyĭ visnyk Kryvoriz′koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu*, *16*, 367–377. https://doi.org/10.31812/filstd.v16i0.125

Maksymchuk, V. (Ed.). (2020). *Slovnyk futbol′nykh frazeolohizmiv*. Natsional′nyĭ universytet "Ostroz′ka akademiia". Retrieved June 22, 2021, from https://drive.google.com/file/d/1kwgzUYiCGCijfr_e4uwyL4KolNhWmD6R/view

Matuda, S. (2011). *A fraseologia do futebol: Um estudo bilíngue português-inglês direcionado pelo* corpus [Master's thesis, Universidade de São Paulo]. Biblioteca Digital de Teses e Dissertações da USP. https://www.teses.usp.br/teses/disponiveis/8/8147/tde-31102011-105346/pt-br.php

Palamarchuk, L. (Ed.). (1993). *Frazeolohichnyĭ slovnyk ukraïns′koï movy* (Vol. 1). Naukova dumka.

Prexler, L. (2008). K frazeologii klubů amatérské kopané Ústecka. *Naše řeč*, *91*(3), 135–140.

Protsyk, I. (2020). *Futbol'na leksyka u formal'nomu ta neformal'nomu dyskursakh* [Post-doctoral dissertation, Volyns'kyĭ natsional'nyĭ universytet imeni Lesi Ukraïnky]. Chtyvo – elektronna biblioteka. https://chtyvo.org.ua/authors/Protsyk_Iryna/Futbolna_leksyka_u_formalnomu_ta_neformalnomu_dyskursakh/

Savchenko, A. (2014). Frazeologiia sfery sporta kak primer iazykovoĭ igry. *Vestnik SPbGU: Ser. 9. Filologiia. Vostokovedenie. Zhurnalistika*, *2014*(1), 221–228.

Savchenko, A. (2015). "Sportivnaia frazeologiia" sovremennogo russkogo iazyka: Obshchaia kharakteristika i osnovnye osobennosti. *Mir russkogo slova*, *2015*(4), 31–38.

Sharykina, O. (2012). Frazeologiia sportivnogo publitsisticheskogo diskursa 1950–2000-kh gg. *Russkiĭ iazyk v nauchnom osveshchenii*, *2012*(1(23)), 90–109.

SportyTell Editors. (2021). *Top-10 most popular sports in the world 2021*. SportyTell. Retrieved May 28, 2021, from https://sportytell.com/sports/most-popular-sports-world

Styshov, O. (2017). ZHarhonna frazeolohiia haluzi sportu v mas-mediĭnomu dyskursi kintsia XX – pochatku XXI stolittia. *Naukovi pratsi Kam'ianets'-Podil's'koho natsional'noho universytetu im. I. Ohiienka: Filolohichni nauky*, *43*, 120–124.

Ukrainian Football Phraseology: Semantic Aspect

Summary

The analysis of football phraseologisms as specific sayings enables, as far as possible, the construction of an objective picture of Ukrainian sports phraseology. Football phraseology has the following features: (a) it emerges in the domain of football or involves the acquisition of new semantics in this domain; (b) the integrity of meaning is closely related to football situations; (c) it is reproducible in football discourse for the purpose of secondary nomination of some actions, processes, phenomena; (d) it is relatively constant in terms of composition and structure (with possible variation); (e) it is expressive.

Football phraseologisms fixed in the modern Internet discourse include the following semantics: (a) team actions; (b) group (combinative) actions; (c) individual actions of players; (d) referees' actions; (e) the result of a match; (f) substitution of players; (g) the end of a career; (h) the team's aim at a tournament, etc. The Ukrainian football phraseology is characterised by inconsis-

tency of its components, significant variability and various semantic content, which often leads to the transformation of its elements and the development of polysemy. A large number of synonymous phraseologisms belong to a category with the meaning 'to score a goal'; some units contain military vocabulary. The correct interpretation of football phraseology requires background knowledge, which indicates its narrow professional orientation and which means that it is incomprehensible for the average speaker.

The development of football discourse and the evolution of its vocabulary require the compiling of dictionaries of the active type and the creation of text corpora that will open up new perspectives for linguistic and football studies.

Frazeologia piłkarska w języku ukraińskim: Aspekt semantyczny

Streszczenie

Analiza frazeologizmów związanych z piłką nożną jako konkretnych powiedzeń umożliwia zbudowanie, na ile to możliwe, obiektywnego obrazu ukraińskiej frazeologii sportowej. Frazeologię piłkarską charakteryzuje szereg cech: a) pojawia się w domenie piłki nożnej lub wiąże się z nabywaniem w niej nowych znaczeń; b) integralność znaczenia jest ściśle związana z sytuacjami piłkarskimi; c) jest odtwarzalna w dyskursie piłkarskim dla celów wtórnej nominacji pewnych działań, procesów, zjawisk; d) jest względnie stała pod względem składu i struktury (z możliwością zmienności); e) jest ekspresywna.

Utrwalone we współczesnym dyskursie internetowym frazeologizmy piłkarskie obejmują następującą semantykę: a) działania zespołowe; b) działania grupowe (wspólne); c) indywidualne działania graczy; d) działania sędziów; e) wynik meczu; f) zmiana zawodników; g) zakończenie kariery; h) cel drużyny w turnieju itp. Ukraińska frazeologia piłkarska charakteryzuje się niespójnością jej elementów, znaczną zmiennością i różnorodną treścią semantyczną, co często prowadzi do transformacji i rozwoju polisemii. Duża liczba synonimicznych frazeologizmów należy do kategorii o znaczeniu 'zdobyć gola'; niektóre jednostki zawierają słownictwo wojskowe. Prawidłowa interpretacja frazeologii

piłkarskiej wymaga podstawowej wiedzy z tego zakresu, co wskazuje na jej wąską orientację zawodową i sprawia, że jest niezrozumiała dla przeciętnego użytkownika języka.

Rozwój dyskursu piłkarskiego i ewolucja jego słownictwa wymagają opracowania słowników typu aktywnego oraz stworzenia korpusów tekstowych, które otworzą nowe perspektywy w językoznawstwie i badaniach nad piłką nożną.

Keywords: football discourse; football language; football phraseology; Internet discourse; phraseological contamination; semantics; nomination; expressiveness

Słowa kluczowe: dyskurs piłkarski; język piłki nożnej; frazeologia piłkarska; dyskurs internetowy; kontaminacja frazeologiczna; semantyka; nominacja; ekspresywność

Vitalii Maksymchuk, National University «Ostroh Academy», Ostroh, Ukraine
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-5625-2213
Correspondence: vitalii.maksymchuk@oa.edu.ua

The preparation of this article was self-financed by the author.

Competing interests: The author has declared that he has no competing interests.

Publication history: Received: 2021-07-15; Accepted: 2022-03-02; Published: 2022-12-31